

Vor økonomiske og sociale Politik

Taler
Wollert Konow (SB)

Dato
6 februar 1909

Sted
Logen, Bergen

- 1 Mine Damer og Herrer! Jeg havde tænkt iaften at tale om vor økonomiske
Politik, for i næste Møde at behandle de sociale Spørgsmaal. Af Hensyn til
Lokalet er jeg imidlertid nødt til at indkorte mine Foredrag saa jeg idag kun
kommer til at streife det Spørgsmaal, jeg havde tænkt at behandle og gaa
5 nærmere ind paa den anden Sag.

- I ethvert folkestyret Nutidssamfund vil altid Udøvelsen af Beskatnings- og
Bevilgningsmyndigheden og Styrelsen af Landets Financer høre til de
Gjøremaal, som træder nærmest i Forgrunden. Det ligesom griber ind i hver
10 Mands Liv og har Betydning for hver enkelt Familie. Derfor har man sagt os, at
Budgettet er som en Korsvei hvor alle Afgjørelser straalere ind. Finansministeriet
i en Nutidsstat er som den store Central som der ringes op til fra alle Apparater.
Interessen for denne Side af vort offentlige Liv har øget meget i de sidste Aar, jeg
tror til Gavn for Samfundet. Naar vi kaster et Blik paa vort Lands Finansstyre
15 gennem Tiderne, saa kan vi ikke andet end glæde os over at vore Financer har
været godt bestyret gennemgaaende. Vi har fra at være et ganske lidet Samfund,
som var paa Falitens Rand, da vi begyndte at sætte Stol under eget Bord, klatret
os frem til at blive et anerkjendt Samfund med den bedste Kredit som nogen
mindre Stat har, og man maa sige, at der her i det heletaget har været vist baade
20 Skjønsomhed og Forsigtighed, man har sat Tæring efter Næring. Det har ikke
kunnet undgaaes at enkelte Stunder, naar de gode Tider har flommet noget
over, har der været nogen Raushed i Bevilgningen, hvorimod der er knebet ind
igjen, naar de knappe Tider har meldt sig. Det er sligt som ikke kan undgaaes
dette. Jeg tror dette er en almindelig Dom som kan gives.

25

Jeg vil ikke rippe op i gamle Ting. For en 6-7 Aar siden efter at man havde haft
de gode Aar og bagefter dem igjen Kristianiakrisen, saa var der vel enkelte Ting,
som den offentlige Kritik begyndte at merke sig, og som man ønskede skulde
blive rettet. Man klagede og kanske med Rette over at Budgetopgjøret ikke var

saa klart som det kunde ønskes og at Statsfondene gled noget over i hinanden osv., at man ikke sikret sig tilstrækkelig Driftskapital og Sikkerhedsfond for Financerne. Naa, jeg tror at den Bevægelse som i saa Henseende var oppe ved Valget for 6 Aar siden, den kom til at have sine gavnlige Frugter. Der er ikke
35 Tvil om at der i de senere forløbne Stortingsperioder har været vist langt mere Opmærksomhed paa de Ting. Jeg tror den Bevægelse er noget som alle kan glæde sig over. Der blev straks af det første Storting og den første Regjering lagt an paa at skaffe fuld, klar og grei Oversigt over Budgettet, og Stortingets Budgetkomite ydet sin Medvirken uafhængig og gennem selvstændig Kritik for
40 at der skulde komme en Løsning. Man har for det første faaet et Reservefond paa 40 Millioner som ligger der - belært af Erfaringen fra 1905, vil man forhaabentlig ikke angribe det, saa det kommer til at ligge der som Sikkerhed for, hvad vi kan komme op i. Ved Siden deraf har vi en kontant Beholdning paa 10 Millioner Kroner, hvad der ogsaa er meget ønskelig.

45 Man har netop faaet et nyt Budget fremlagt. Der har været anket over, at Budgettet var noget rummelig, nogle Millioner over det tidligere. Muligens kan det siges, at dette Budget har været noget paavirket af en vel optimistisk Betragtning af Forholdet. Kan saa være. Men jeg tror det vilde være smaalig i det
50 hele at rette en Klander i saa Henseende. Den kan rettes, hvis man i Budgetforelægget er gaaet forvidt, og det viser sig netop af den Bedømmelse, som er kommet frem, at Budgetkomiteen har givet Forelægget fra Regjeringen en skjøn som og loyal Kritik og agter at tage de Forsigtighedsregler, som Situationen stiller Krav paa. Jeg tror saaledes, at vi alle, Borgere og Vælgere, har
55 Grund til at være tilfreds med den Maade hvorpaa dette har været ordnet, takket være den Sammensætning Budgetkomiteen har havt, og den Formand, den har havt saavel i forrige Periode som denne. Begge tror jeg fortjener fuld Anerkjendelse, og enhver Kritik, som gaar udenfor, tror jeg er uberettiget.

60 Men der er en anden Side ved Sagen, som jeg tror har Krav paa sterk Opmærksomhed fra Almenhedens Side, og det er dette, at der er Grund til at sige, at Hensyn som ligger udenfor det rent finansielt forretningsmæssige, tildels har gjort sig gjældende i en Udstrækning, som burde være meget betænkelig for Samfundet. Det er fremkommet Krav, programgivne, programbestemte af
65 Opfatninger og Synsmaader, som i grunden ligger udenfor det rent praktisk økonomiske, forretningsmæssige og hensigtsmæssige.

Jeg skal tillade mig at gaa lidt nærmere ind paa det, for her ligger netop

70 Grænsespørgsmaalene mellem det økonomiske og det sociale.

Man faar ingenting i Verden ukjøpes eller gratis, og Statsministeren har nylig med rette sagt, at vil man have Reformer, Forandringer, saa faar man finde sig i, at disse koster Penge, og det gaar ikke an at gjøre med Finansministeren, som har
75 en meget vanskelig Stilling, som det fortælles i Ynglingesagaen, at man gjorde med Kongerne i gamle Dage: bar dem paa Skjold i gode Tider og tynte dem, naar de ikke var aarsæle, naar det blev daarlige Tider. Ligesaa lidet gaar det an at lægge Ansvar et paa Finansministeren, naar der blir store Udgifter som Følge af Reformer, som Samfundet har krævet, som Stortinget ved Lov har besluttet,
80 men derfor bliver det netop ved Ting som i og for sig kan være gavnlige, ved sociale Reformer, som set fra en Side kan være meget heldige, et Spørgsmaal, hvorvidt det svarer til vor økonomiske Evne, at gennemføre dem i den Udstrækning, hvori de har været fremstillet og forespeilet. Her mener jeg der har været en Tilbøielighed, som kan være betænkelig for hele vort offentlige Liv til
85 at tage Hensyn med, som ligger rent udenfor det statsmandsmæssige og finansielt forretningsmæssig rigtige.

Ved det forrige Valg blev der stillet som Valgprogram endel Formaal, som Afholdspartiet havde bragt frem. Det ene Parti tog dette Program, og det andet
90 Parti tog dette Program. Jeg tror ikke man stillet sig rigtig klart hvad det gjaldt. Alle friede til Totalisterne, og Totalisterne har mange Stemmer, og saa troede man alt var i Orden. Paa Venstres Program stod det og ogsaa paa andre. Jeg har ikke seet dem igjennem; men der stod dette om Tusenkronersloven, dette som nu senere har spillet saadan Rolle. Vælgerne havde vist ikke tænkt over, hvad
95 den Bestemmelse egentlig førte med sig. Hvad vi senere har oplevet, har givet os noksaa god Belæring i saa Henseende. Det blev kjørt frem og man tænkte slet ikke paa, at der kom man til - som altid naar man rider Kjæpheste - paa en skadelig Maade at berøre Forhold, som man vist slet ikke havde tænkt sig skulde berøres.

100

Sagen har sin ganske korte Historie. Statsraad Aarrestad, som er Afholdsbevægelsens mest fremskudte Mand, kom ind i Regjeringen. Han holdt et offentlig Foredrag, hvori han fremstillede det totale Forbud som Maal for Bevægelsen. Dette vakte en vis Opmærksomhed, og det er vist ingen
105 Indiskretion - jeg tror det er en noksaa kjendt Ting -, at der fra den franske Regjering blev rettet Forespørgsel om, hvorvidt de Meninger, som var udtalt af denne enkelte Mand, ogsaa kunde siges at være officiel Mening i Norge. Den

daværende Regjering - det var den forrige - maatte svare: Statsraad Aarrestad har
110 holdt et Foredrag, hvor han har udtalt sin Mening, det er kun hans personlige
individuelle Opfatning, det er ikke Regjeringens Opfatning. Den Mand, som
har med disse Ting at gjøre er Chefen for Handelspartementet, Statsraad
Arctander. Dermed lod man sig nøie.

115 Saa kom Ministerkrisen ifjor, og der valgtes nye Ministre, atter skulde
Afholdsmændene have sin udprægede Repræsentant i Regjeringen, og man fik
Statsraad Abrahamsen. Statsraad Abrahamsen blev sat ind i
Handelspartementet, netop det Departement, som skulde forhandle de Ting.
Med andre Ord, den nye Regjering slog fuldstændig Fødder under den
120 Forklaring, som man tidligere havde givet. Vi ved Følgen deraf - om ikke netop
direkte deraf - saa ved vi hvorledes det senere er gaat. Den franske Regjering,
som ikke giver Norge hverken mere eller mindre Kredit end andre Lande f. Eks.
Danmark og Sverige, i de sidste Dage ogsaa Argentina, den betragter den hele
Politik som en Politik, der gjør Indgreb i det kontraktmæssige Forhold, hvori
125 Norge er kommet til Frankrige. Følgen deraf har været, at da den norske
Hypotekbank skulde aabne et nyt Laan, som blev besluttet ifjor, paa 25
Millioner Kroner, saa fik den ikke dette anbragt paa Pariserbørsen, og Laanet
maatte foreløbig ligge. Alle de Borgere omkring i Landet, som havde forberedt
sig paa at nyde godt af de nye Midler, de har maattet finde sig i at disponere paa
130 anden Maade. Dette er et Eksempel, som taler noget. Der ligger adskillig i det.

Der er mange af de ivrige Afholdsmænd, som har sagt, dette har ingenting at
sige. Det er bare nogle Cognacfolk her i Norge, nogle Modstandere af
Afholdssagen, som har faaet dette her istand; de har udvirket i Frankrig at dette
135 er gjort. Dette er en vankundig og taabelig Maade at tage en meget alvorlig Ting
paa. Der stod for nogle Maaneder siden i et Blad, som staar den franske
Regjering meget nær, at da Præsidenten i Frankrig med sin Udenrigsminister var
heroppe, var et af de Spørgsmaal han vilde have udredet og ordnet netop
Spørgsmaalet om disse Vinforhold, og der staar halvt officielt, at han fik
140 beroligende Erklæring fra den norske Regjering, som han havde faaet det i
Danmark og Sverige. Jeg finder det meget anerkjendelsesværdig, at den Mand
som kanske som Stortingsmand har havt et Program, som han har tænkt sig at
faa gennemført, naar han kommer ind i en ansvarlig Regjering, hvor virkelig
store Interesser staar paa Spil, da siger, de Meninger jeg har havt har intet at sige,
145 jeg faar her handle som Repræsentant for Norge, og jeg faar være fornuftig. Jeg
klandrer ikke dette, at han da forandrer Mening, men jeg siger, og der er mange

med mig som siger det: Gjør han dette, og der er ikke Tvil om at han som Medlem af den norske Regjering har maattet gjøre det, saa er det hans Pligt
150 ligeoverfor det norske Folk, ligeoverfor Vælgerne at give Oplysning om hvorledes Sagen hænger sammen. (Bifald).

Jeg tillod mig i et Foredrag, som ikke havde noen politisk Tendens, som jeg holdt i Landhusholdningsselskabet for en Tid siden, at paapege et andet
155 Forhold, som jeg mente kunde være noget betænkelig. Det er den Stilling, som en politisk Fraktion har indtaget ligeoverfor Jordspørgsmaalet og Jordbeskatningen. Jeg har selvfølgelig intet i og for sig at bemærke til det, at et Parti kan optage en hvilken som helst Sag og føre den igjennem, men det er Forblandingen og Misforstaaelsen, som jeg gjeme vil afdække. Jeg gjorde der
160 opmærksom paa det uheldige Forhold, at Mænd af Indflydelse, ja endog med Sæde inden Regjeringen, træder frem og knæsætter en Politik, som hviler ikke alene paa et rent teoretisk Princip som gaar i den Retning, men som i sin praktiske Gjennemførelse uvægerlig vil føre til noget, som fjerner Grundlaget for hele vor Eiendomsret, for en stor Del af vor Privatret og fremfor alle Ting
165 for Pantsættelsen af al vor Eiendom, saa at Resultatet, hvis dette gennemføres, kan blive, at det store Laanemarked ogsaa af den Grund vil stille Spørgsmaal om den norske Pantesikkerhed. Det gjælder her meget store Værdier.

Vor Statsminister fortalte for nogen Dage siden, at han mente, at det var ikke
170 saa farlig med den Statssocialismen, om man kom noget ind paa den. Han henviste - det var jo mere som et Billede, og jeg vil ikke lægge noget videre Bret paa det - til Spitsbergen. Det var endnu et ikke væsentlig fordærvet Nyland. Der havde man Forholdene i sin oprindelige Renhed. Ganske rigtig, det har man, men som jeg senere skal komme tilbage til det var ikke noget rigtig godt
175 Eksempel. Men han sagde dette, at det er ikke saa farlig om vi faar noget af denne Statssocialisme. Det er imidlertid saa, at mange, der vil se lidt skarpere paa Tingen, studser ved hele denne politiske Udvikling, hvor selv Partier, som repræsenterer Lag i Folket, som ikke skulde være for det, selv de Partier lader sig trække med i denne Lidt-Statssociale Politik.

180 For et Par Aar siden kom der en stærk Bevægelse ligeoverfor alle Fremmede, som vilde benytte sin Kapital for at gjøre Landets Vandkraft nyttig, og Bølgen gikk meget høit. Det blev ligesom et Stikord: Lad os se at bigsle de Fremmede, at indskrænke dem saa meget som mulig. Der blev fremsat midlertidige Love,
185 Love, som ikke engang blev diskuteret offentlig, men blev vedtaget i korte

Møder. Jeg har altid været imod det. Der blev nedsat en Komite for at forberede disse Ting. Den Komite afgav sin Indstilling, den havde Statsraad Bredal til Formand. Indstillingen gik noksaa vidt i at imødekomme den nævnte
190 Opfatning. Den holdt dog paa det grundlovsbestemte Forhold med Hensyn til Eiendomsretten. Den forrige Regjering lod Vasdragsloven behandle af en Komite, som gik meget vidt, men den holdt dog nogenlunde paa de Grænser for Eiendomsretten, som alle Jurister uden Undtagelse hidtil har været enige om at trække. Vi har faaet de Udkast, som da blev givet, og som jeg for mit
195 Vedkommende mener gik temmelig langt, om ikke over Grænsen, saa lige til Grænsen af, hvad man burde, men de Forslag er lagt paa Hylden. Vi har faaet et nyt Forslag, som ikke bare gjælder Udlændinger, men ogsaa Indlændinger. Det gaar ud paa at i Tilfælde nogen vil benytte paa sin egen Eiendom Vandfald til større Udbygning, saa skal han ikke gjøre dette uden Statens Samtykke og uden
200 at Staten samtidig faar Ret til at kræve de Indrømmelser ligeoverfor Fremtiden, som den finder for godt. Dette er et saa sterkt Indgreb i Eiendomsretten, som der overhovedet kan være Tale om.

Naar vi taler om de politiske Partier i vort Land, som andre Steder, hvor man
205 kan trække en bestemt Grænse mellem de som kalder sig borgerlige Partier og det socialistiske Parti, vil jeg ikke negte for, at jeg synes at det af og til høres lidt løierlig, naar man her tager den fremmede Inddeling og i de borgerlige Partier indlemmer de mangfoldige Smaabønder, som ikke netop hører til Proletariatet. Den Navnebetegnelse er lidt underlig. Men jeg vil ikke hefte mig ved den, det er
210 ligegyldig. Der er selvfølgelig ingen tænkende Mand som i sit Hjerte vil have noget at sige om, at de af vore Medborgere, som nærer den socialistiske Opfatning med Hensyn til Fremtidens Stat, at de har Ret til at se sig fuldt repræsenteret og gjøre sine Meninger gjældende. Hvad vi derimod bestrider det er at de, saalænge de er i Minoritet skal kunne, for en Del ved Misforstaaelse og
215 ved at komme ind paa andres Enemærker, tilegne sig Flertallets Ret.

Jeg har ikke Tid til at komme ind paa Socialismen i dette Foredrag, men jeg vil tage to Kjendsgjæringer, som ikke kan bestrides. Det er Socialismens Program og den almindelige over hele Verden anerkjendte Betegnelse af, hvad den
220 socialistiske Politik gaar ud paa. Socialismens Program over den hele Verden er Ophævelse af Eiendomsretten og Overførelse af saavel Produktionsmidler som Omsætningen til Staten. I et udenlandsk Værk om Socialismen, som er udkommet for nogle Maaneder siden, staar der omtalt et Slagord, som har lidt Betydning ogsaa for Norge, og derfor nævner jeg det. Det skriver sig fra, at efter

1905 kom der en Udtalelse fra det norske Socialistparti gaaende ud paa, at man vilde respektere den vedtagne Ordning, da Kongedømme var valgt og ikke Republik. Det var en Optræden af det socialistiske Parti som var i Strid med Socialismens Opfatning. Om det der siger "Vörwärts", det socialistiske Organ, følgende, og det er her Slagordet kommer: "Naar har det socialistiske Parti anerkjendt Grundloven? Aa, vær saa snil at sige første Gang, den gjorde det!" De to Ting Socialisternes Program og den Karakteristik som ligger i ovennævnte Udtalelse, de viser jo hvorledes den Bevægelse staar helt igjennem i Strid med det historiske Samfund, med en Tendens som vil omstyrte det bestaaende.

Der er mange udmærkede Mennesker, der arbejder for Socialismen og tror, at de derved tjener et godt Formaål, men det kommer ikke Sagen ved; i Modsætning dertil skulde de saakaldte borgerlige Partier staa. Jeg tillod mig forrige Gang at Tale om den Forblanding af Programmerne, som jeg sagde ikke var af det gode, for der var i mange Tilfælde lagt an paa at sanke Tilhængere og vinde ved Valgene ved en rent tilfældig Sammensmeltning af Ting som ikke hørte sammen. Jeg kommer rent praktisk ind paa det samme, og jeg vil tillade mig at henlede Opmærksomheden paa etpar Spørgsmaal. Jeg vil forsøge at dokumentere endel.

Der er netop for kort Tid siden fremsat vistnok ikke endelig, men fra vedkommende Forsamlinger 2 Programmer, 1 fra Landsvenstremødet, som skulde være for Venstre, og et fra De forenede Arbeidersamfund. Jeg tillader mig for ikke at misforstaaes at bemærke det samme med Hensyn til det sidste Program, at i og for sig kan selvfølgelig ingen have noget at bemærke til, at de fremsætter som Program det, de ønsker at arbejde for. Hvad vi har at bestride, det er, at det forblandes med noget andet, saa at Misforstaaelsen kommer frem, saa at Vælgerne ikke rigtig har Rede paa, hvad de gjør og hvad [de] undlader at gjøre. Landsvenstreprogrammet indeholder ikke mindre end 14 Poster, det er altsaa meget omfattende.

Arbeidersamfundenes Program indeholder 10. Jeg agter ikke at dvæle væsentlig ved mere end 2 Poster paa begge disse Programmer. Den ene gjælder Jordspørgsmaalet og den andet gjælder Mægling og Voldgift i Arbeidstvistigheder. Det er Spørgsmaal, som giver en grei Forklaring paa det, som jeg agtar at illustrere.

I De forenede Arbeidersamfunds Program staar som Post 7: Skat paa

265 Grundværdistigning, som frembringes ved Stats- eller
Samfundsforanstaltninger. I Venstres Program staar som Post 11: "Udredning
af Spørgsmaalet om en med Forholdenes Udvikling mere stemmende
Skyldsætning og Vurdering af Grundværdien paa Landet og i Byerne, som
Grundlag for Matrikul og Grundskat. Udredning af Spørgsmaalet om Afgift til
270 Stat eller Kommune af Værdistigning, som skyldes offentlige Foranstaltninger."

Det var de 2 Spørgsmaal, som der staar korresponderende med hinanden. Saa
gaar jeg til Post 3 i Arbeidersamfundenes Program. Der staar: "Tvungen
Mægling og Voldgift i Arbeidstvistigheder i Forbindelse med Beskyttelse af
275 Foreningsretten." I Venstres Programpost No. 10: "Mægling og Voldgift i
Arbeidstvistigheder gennemført ved Statsforanstaltning."

Her er altsaa 2 Rækker af Forslag. Det Blad, som mere end noget andet
repræsenterer den norske Regjering og det vidtgaaende Venstres Politik, nemlig
280 "Dagbladet", sagde forleden til Anbefaling af Landsvenstres Program, at dette
Program var meget tjenlig, for det kan passe paa begge. Jordspørgsmaalet er
taget saaledes, at Arbeidersamfundenes Programpost kan ogsaa gaa ind, og
Voldgiftsspørgsmaalet er taget saaledes, at det ikke udelukker, at man kan
bestemme, at Voldgiften skal være tvungen. Dette høres saa uskyldig. Det er
285 virkelig som et pent lidet Lam kommer trippende nedover en Bakke, hvem
skulde forarge sig paa det uskyldige Dyr. Det falder ikke nogen ind, at der er
nogen som vil anvende Kritik. Forsøger man at følge det der, saa skal man se,
hvilke svælgende Dyb der er mellem dem, hvorledes det giver Adgang til
Dobbeltgjængeri og bringer Sagen ind under en aldeles feilagtig Synsvinkel.
290 Man faar et Program, som er vedtaget i en Retning, og saa kan man bruge det i
en anden Retning. Det er dette, jeg ønsker at dokumentere. Jeg maa bede om
Undskyldning, hvis det bliver lidt for længe, men det gaar ikke paa anden
Maade, naar man skal dokumentere og bruge Dokumenter.

295 Jordspørgsmaalet er jo et Spørgsmaal, som har lagt stort Beslag paa alle
Statsøkonomers og Tænkeres Evne til at kunne forklare og skille og som ogsaa
selvfølgelig praktisk har den allerstørste Betydning. Socialisterne benægter
Eiendomsrettens Gyldighed, de forlanger uden videre, at al Eiendom skal gaa
over fra Privatmand til Staten. Det er Følgen af hele deres Syn. Ved Siden af
300 Socialisterne har man havt en Retning, som har baaret Navn efter dens største
og mest fremragende Mand, Henry George, Georgismen. Henry George var en
glimrende Begavelse, en Mand, som havde til sin Disposition en stor

305 Fremstillingsevne fremfor nogen, og derved fik stor Indflydelse baade som populær Forfatter og navnlig som Folketaler i Amerika, og hans Bøger læstes for en 10, 15 Aar siden omtrent over hele den civiliserede Verden, og Henry George har stor Betydning for den videnskabelig sociale Udvikling ved at have givet med stor fyndig Sikkerhed en Fremstilling af de sociale Forhold, navnlig af Forholdet mellem det store Fremskridt og Fattigdommen i de store Byer.

310

Jeg maa her give en liden Forklaring. Allerede for 100 Aar siden begyndte de store statsøkonomiske Forfattere og Tænkere at skille ud at give Forklaring af den oprindelige Eiendom og Eiendomsforhold, som knytter sig til Kapitalanvendelse. De siger, den Værdi som Eiendommen har, slig som den er
315 givet af Naturen, den maa i sit Begreb skilles fra den Værdi, som Eiendommen faar ved Anvendelse af Kapital. Det var Statsøkonomen Ricardo, som først fremholdt denne Skjelning mellem Grundrenten og Grundrenteværdien paa den ene Side og Kapitalrenten og Kapitalrenteværdien paa den anden. Grundrenteværdien er altsaa den Værdi, Jorden har, som den ligger der af
320 Naturen - som paa Spitsbergen, som statsministeren talte om. Han har ganske Ret i, at der har man Billedet paa Grundrenteværdien, der kan ikke være Tale om Kapitalrenteværdi.

De som har villet fremsætte rationelle Regler for Beskatning har været enig om
325 at man maa skille mellem disse to Ting, og vist med Rette. De første, som begyndte at gjøre Skilling, og andre efter dem, har ment, at man maa forandre Grundrenteværdien eftersom Samfundet gaar frem. Naar der nu gaar Aarrækker, og Samfundet fra at ligge i Naturtilstand opdyrkes og faar Kommunikationer, saa stiger Grundrenteværdien, navnlig i Nærheden af de
330 store Byer som f. Eks. London og Newyork, man har en hel Række Tilfælder, som viser dette aldeles klart. De mener at den Grundrenteværdi, det er egentlig noget som de enkelte eier, men som med Rette burde tilhøre Staten. Den Forøgning af Grundrenteværdien som skyldes Statens Arbeider og Statens Bestræbelser, den bør ikke komme den enkelte tilgode, men Staten og
335 Samfundet. Dette er en Side. Henry George gaar meget videre, han udkaster en Tanke om at ved at beskatte Grundrenteværdien, skulde man med stigende Beskatning opnaa at selve Grundrenteværdien fra den enkelte Mand kom til at gaa over paa Samfundet; derved skulde man faa en bedre Samfundsordning og navnlig opnaa at de store Strækninger som ligger døde i Nærheden af de store
340 Byer bare paa Spekulation, at de blev benyttet, kom i Salg.

Naar man ser paa Forholdene i de store Byer, som Newyork, Chicago og London, og man vil overføre Forestillingen derfra til et Samfund som vort, er
345 det i den Grad en skrigende Urimelighed, at man neppe kan tænke sig det. Henry George mener, at al Skat, som paalægges, skulde være en Skat paa Grundrenteværdien. Det er let at regne ud, hvor meget det vilde blive. Vi har 500,000 Skyldmark her i Landet, hvis vi tager den nuværende Skyldinddeling, saa skulde hver Skyldmark betale omtrent 150 Kr. Jeg tænker det skulde blive en
350 Opsang paa Høsttingene, naar det skulde betales. Det er jo vanvittig Stel, og jeg tror ikke der kan være nogen som tænker paa det anderledes end som en delvis Anvendelse af Principet.

Jeg tror, at en liden enkel Oplysning om det virkelige Forhold her vil være
355 illustrerende nok. Det er en kjendt Ting, at hele den norske Matrikul, som den blev vedtaget i 1818 ved Loven om Matrikullen, og som den senere blev fornyet ved Loven af 1863 om Skylddelingen, at den bygger netop paa Ricardos Lære om Grundrenteværdien. Det som blev ansat i Værdi, det skulde efter selve Loven være de blivende Herligheder i Jorden, ikke Kapitalanvendelsen. Loven af
360 1818 er i denne Henseende klar, hvad ogsaa netop afdøde Professor Aschehoug udtaler i sin sidste Bog. Loven siger, man skal ikke tage Hensyn til Bygninger og ikke til den voksende Skog, men til Skoggrunden. Samme Lov siger ogsaa blandt andet, at værdsætter man en Gaard, og der er et Stenbrud paa Gaarden, saa skal dette ikke komme med, thi Stenbruddet kan udtømmes. Det har ikke nogen
365 blivende Værdi.

Saa kommer vi til Matrikuls-katten, hvorledes er det med den? Jo, for en Menneskealder siden eller længere tilbage, spillede den en meget stor Rolle, da betaltes Skat til Staten af hver Matrikuldaler udover det hele Land, først tre
370 Kroner, saa gik det ned til to Kroner, saa til Kr. 1.60, og senere blev den ophævet. Nu betales ikke Skat til Staten af Matrikul nogensteds i Landet. Men al Amtsskat indtil for nogen faa Aar siden, blev opkrævet paa Matrikullen. Men nu er der endel af Amtsskatten, som efter Skattelovens Paragraf 7 fordeles paa de enkelte Herreder og derved kommer ind under Ligningen i Kommunerne.

375 Her vil jeg bemærke, at udover hele Norges Land har der været en Bestræbelse for at afskaffe Matrikuls-katten, og man har afskaffet den fra Herred til Herred, og det netop i de mest fremskudte Herreder, i den Udstrækning, som Loven tillader. Jeg har den personlige Opfatning, at det ikke er ganske rigtig. De nyeste
380 Skattesystemer, som man har i de nyeste Samfund, holder paa en Beskatning af

Jordværdien eller Matrikulen til en vis Grænse. Men vi har ikke gaaet i samme Retning, vi har gaaet den modsatte Vei. Nu siger vi til de samme Folk, som ikke vil betale to Kroner pr. Skyldmark: Nu skal I velsignes med Georgismen, nu skal
385 I faa betale 150 Kr. pr. Skyldmark. Da vil de vel svare: Det glæder os; thi det bliver en ganske anden Ting. Da kommer vi ind under en ny Tilværelses Tegn. Da gjælder Spiritismen.

Med Hensyn til Henry Georges Lære, saa har vi i vor Lovgivning en
390 Bestemmelse som passer noksaa godt med den. Vi fik ligeoverfor Tanken i Henry Georges System en Lov af 9de Mai 1896 om Beskatning af de faste Eiendomme i Kristiania, der angav sig selv at være bygget tildels paa det Princip. Den lægger en særlig Skat paa de ubebyggede Grunde for at forhindre, at disse ligger unyttet hen, og bliver Gjenstand for Spekulation til Skade for Samfundet.
395 Den Lov har naturligvis haft sin Betydning, men ikke Betydning i den Grad, at den ligesom har været Redningsmiddel for Samfundet, eller har haft noget at sige til Afhjælp af den sociale Nød. Jeg tror ikke det vilde være Tilfældet om vi fik Teorien mere gennemført.

400 Her er en stor Modsætning, som maa nævnes. Det er kanske ikke principielt afgjørende, men det er nu underlig. Der gaar fortiden en meget sterk Bestræbelse, ligesom et Ønske gennem Folkene, at vi skal faa vor Jord opdyrket, og der er jo ikke nogen hyggeligere Tanke end at faa det som nu bare er en Lynghei opdyrket til Eng og faa flere Straa til at gro; hele Samfundet er med.
405 Vor nuværende Lovordning med Hensyn til Matrikul er den eneste Begunstigelse for Rydningsmarken, idet nemlig den Del af Skatten som ligger paa Matrikulen, den bliver værende der indtil der bliver en ny Omlægning af Matrikulen. Nu har vi den samme Matrikulbeskatning, som vi havde som Følge af den reviderede Lov af 1863. Naar nu en har kjøbt et Stykke Lyngmark, saa
410 har han som oftest faaet det til meget billig Skyldsætning, nogle Skyldøre, vi har ganske mærkelige Forhold i saa Henseende. Nede paa Jæderen er kjøbt Stykker ude i Lyngheien. De har faaet dem billig med liden Skat. Hvis man gaar gennem Matrikulen for Jæderen, saa vil man se at der er store Eiendomme som bare har 10, 12, 14, 16 Skyldøre. Forklaringen dertil er netop det som jeg
415 nævnte, at de for endel Aar siden har faaet Udmark udlagt, og den Ansættelse, som da blev gjort den bliver staaende, uagtet de nu har faaet store Gaarde, indtil der bliver ny Omlægning, saa de fritages for en Del for den Skat, som skal lægges paa Matrikulen. Det er Beneficier, Fortrin, som de nuværende Forhold har givet Rydningsmarken.

Hvis man nu fik en sterk Beskatning efter Henry Georges Teori, hvorledes vilde det da gaa? Der kan ikke være Mening i, at Statsmyndighederne siger: Vi beskatter en Eiendom, saalænge den er i en Mands Haand, men naar den
425 kommer i en anden Mands Haand, skal den fritages, det kan ikke for Alvor gaa an. Skal man forøge Skatten paa den udyrkede Jord for derved at faa den afhændet, saa maa den Skat ogsaa erlægges af Rydningsmanden. Den Mand, som reiser hen til en Fjelddal, til et enligt Sted han kan ikke fritages, han maa betale den store Skat efter Værdibeskatningen han ogsaa efter Georgismen. Jeg
430 nævner det som et Eksempel - det er kanske ikke saa godt - paa hvorledes man ofte med disse store Reformer, som synes at være saa pene, alligevel kommer til at saare Interesser, som vil være alle kjær, som vi alle med den største Hengivenhed omfatter.

435 Jeg gjentager, der er ikke nogen større og smukkere Tanke i vort Samfund end netop at søge den udyrkede Jord dyrket og søge at faa flere Straa til at vokse end der før var. Vi bøier os i Beundring for de Folk som for 100 Aar siden flyttede til Maalselven og bebyggede det Strøg der. Nu er der flere Tusen Mennesker i Bardo. Vi har Eksempler derfra, saa rørende, saa gribende smukke. Jeg har selv
440 hørt et saadant, som jeg vil nævne. Jeg ved et Sted, hvor der var en Mand, som fra Barndommen havde lagt al sin Tanke paa at dyrke op en liden afsidesliggende Dal borte over Fjeldet bagom Vindfaldsskogen. Han havde ikke Evnen til det, han magtet det ikke. Endelig da han var bleven en gammel Mand, fik han Sønnen til at gjøre det, og Sønnen flyttede op. Ikke før havde Sønnen
445 faaet Tag over Huset, saa siger den Gamle, som var blevet syg, jeg kan ikke dø, førend jeg kommer derhen. De bar den syge Mand derhen, og han døde i det samme han kom frem. Jeg nævner dette Eksempel, der er noget i Tanken som griber os alle.

450 I mange Tilfælde vil de store Samfundsreformatorer sætte Hælen paa noget af det som kunde være os det kjæreste og apellerer til vore stærkeste sociale Følelser.

Mine Damer og Herrer! Det er noget, som vi alle kjender: naar Livet er mørkt,
455 og alt er trist og smaat saa er der ingenting bedre og herligere end at bygge Luftkasteller og spanske Slotte som ser saa deilig ud, men ligger saa langt vække. Vi behøver ikke gaa til Spanien efter det. Vi ved, at naar Solen gaar ned paa et skimrende skarlagens Skydække, saa ser det vakkert ud, og vi ved, at

460 Lysbrydningen gennem Skydækket, gennem den fugtige Luft vestenfor, kan
hildre op og fremstille Billeder af Landskaber saa deilige, som Virkeligheden
ikke har, Alfeland, smukke store Egne som ligger høit; men der er bare det ene
med det, at hvis man tager Færingen og seiler ud der en Sommer Eftermiddag
for at betragte nærmere det man har set, og kommer ud, saa er der bare graakold
465 Taage, saa kold, at det grysser i en, naar en kommer ind i den.

Desværre, Livet er saaledes. Statsminister Knudsen mente vel ikke, at
Spitsbergen skulde være noget i social Henseende forjætted Land - Aa nei, det
egner sig saamen ikke til det, det ligger for langt mod Nord. Men naar han ikke
470 har kunnet slaa sig til Ro med bare at have Alfeland og heller ikke har slaaet sig
tiltaals med, som der fortælles om Smaagutten, som sad under Regnbuen og
sagde: Aa, hvor deilig, aa den som kunde bo der under den Regnbuen naar man
ikke har kunnet slaa sig tiltaals med det, som ligger i Damp, saa maa man skaffe
sig Alfelandet i Virkeligheden. Spitsbergen strækker ikke til, derfor er man gaaet
475 langt Syd, man har fundet Ny Zealand som ligger saa merkelig afgjemt paa
Kartet, at enten man tager den ene Halvkugle eller den anden, har man
vanskelig for at finde det, man har idetmindste ialfald fundet det. Med Hensyn
til begge Spørgsmaal, som her behandles, har man travelt med i de senere Aar at
fremsætte Ny Zealand som det forjættede Land som Mønsterlandet, der har
480 man indført Henry Georges Ideer, det er et lykkelig Samfund, der har man
gjennemført Voldgift i Arbejdstvistigheder, og det har vist baaret gode Frugter.

Jeg skal tillade mig at tage en liden geografisk Udflugt; det kan ikke skade, at se
hvorledes det forjættede Land er i Virkeligheden. Ny Zealand er omtrent $\frac{3}{4}$ saa
485 stort som Norge. Ny Zealand ligger langt syd paa den anden Side af Ækvator og
har omtrent en Beliggenhed, som svarer til Secilien og Syd-Frankrige og Klimaet
svarer til Klimaet der og ikke til Klimaet her hos os. Der er temmelig stor
Forskjel. Paa Grund af, at det ligger saa langt syd, midt ude i Havet, er der mildt,
deilig Klima, en subtropisk Flora, en Vekstverden som gaar mere ind til den
490 tropiske. Netop derved danner det en noksaa stor Modsætning til vort Land
ihvertfald. Skogene gaar lige til Tops og paa de store Høisletter indenfor findes
store, store Vidder, som er passende tørre og græsrig, og hvor der holdes mange
Faar. Ny Zealand har 800,000 Mennesker, altsaa Trediedelen af Norges
Befolkning. Derimod er der stor Faareavl; medens vi i Norge har 800,000 Faar -
495 ligesaamange som dernede er Mennesker, - saa har de i Ny Zealand 18 Millioner
Sauer! I Ny Zealand har en meget god Jord, er desuden rigt paa Metaller, Kul,
Jern og meget andet. Ny Zealand er et rigt Land. Det er ikke mere end 100 Aar

500 siden, man begyndte at kultivere det. Der har man gennemført Henry Georges Ide, der har man Værdibeskatning.

Hvorledes det forholder sig hermed skal jeg oplyse: Naar man tager Ny Zealands Budget, saa forholder det sig ikke saa, at alt bliver udlignet paa Jordværdien. En stor Del tages paa Tolden og en stor Del som direkte Skat, og en Del tages som
505 Skat paa Jorden. Men hvad vil det sige, at de deler Jordeiendommene ud paa Ny Zealand? Der er ikke bedre Forklaring, end den jeg nævnte i et Foredrag, og som jeg vil gjentage her. For ikke mange Maaneder siden, i August - det er saa langt vække, at det svarer omtrent til Marts hos os - da Budgettet blev fremsat, blev der foreslaaet paa Ny Zealand af de lovstiftende Myndigheder, at der skulde
510 komme ind en Bestemmelse om, at ingen skulde have Lov at eie udyrket Mark og Jord for større Værdi end 50,000 £ efter et Forslag og 40,000 £ efter et andet - det kommer jo op i noksaa mange hundrede Tusind Kroner. De Forslag gik ud paa at tvinge frem en Udskiftning. Ved Regjeringens Politik for endel Aar siden, var store Vidder, som bare ligger udyrket, tilfældig kommet paa enkelte Hænder.
515 Mærkelig nok, begge Forslag blev forkastet - for faa Maaneder siden, uagtet der er et meget liberalt for ikke at sige arbeidervenligt Flertal i Lovstiftningen derhenne.

At anvende Forholdene der baade i den ene og i den anden Henseende og
520 overføre dem fra det Land og saa til vort Land, hvor Jorden er udyrkbart i større Udstrækning end i noget andet Land, det gaar ikke. At overføre til et land, hvor vi gennem Historien, gennem Tusinder af Aar, har haft Eiendomsretten, hvor Odelen, Odelstanken og Odelsretten, ligesom har været den røde Traad gennem vor Historie, at overføre til et Land, hvor Udviklingen har gaaet i
525 Retning af Udstykning af Grunden som intet andet Steds, alle de Slutninger dels i Tilslutning og dels i Overensstemmelse med Henry Georges Tanke, som har været gjort gjældende, det passer ingen Steder saa lidet som i Norge.

Her har vi ikke mindre end 275,000 særskilte Jordparceller, flere
530 Eiendomsmænd end i de store Lande, hvor Socialisterne med Rette har sagt at de har nogle faa hundrede Tusen Eiendomsmænd, medens der er 30-40 Millioner som ikke eier noget eller som er Jordeiendomsløse. Naar nu det Organ, som jeg nævnte, siger: Det er saa heldig med det Program, som er stillet op, at det baade kan passe paa det ene og paa det andet; kan passe paa det, som
535 blev fremsat paa Hamarmødet som Program og i Principet blev tiltraadt af en af den norske Regjerings Medlemmer; det kan passe paa Venstre gennem

Beskatning efter Henry Georges Teori at føre Eiendomsretten fra den norske Bonde over til Staten; naar det er gjort, da tillader jeg mig at sige, at det er et
540 Dobbeltgjænger, en Forvanskning af Programmer. Ved at sætte 2 Ting sammen og faa Vælgerne til at stemme paa forskjellige Steder og paa forskjellige Ting, men paa en Maade, saa det kan slaas sammen, opløses det hele Forhold, saa at det hele bliver meningsløst. Jeg skal ikke gaa længere ind paa dette.

545 Jeg vil tage det andet Spørgsmaal, de to andre Sammenstillinger i disse Programmer i Arbeidersamfundenes og Landsvenstres, nemlig om Mægling og Voldgift i Arbeidstvistigheder. Ligesom det tidligere Program staar i nært Forhold til det Haab hos den socialistiske Del af Befolkningen at man skulde faa Eiendomsretten væk, saa staar dette Program i nært Forhold til den Retning,
550 som gaar ud paa at ville slaas en Streg over al Kontraktfrihed Mand og Mand imellem naar det gjælder Arbejderne.

I Landsvenstres Program, der staar Mægling og Voldgift i Arbeidstvistigheder ved Statens Mellemkomst. Der er den Forskel, som jeg nævnte ved det andet, at
555 der staar "tvungen", men den smaa Forskel, det lille Ord, gjør saa meget som et lidet Ord overhovedet kan gjøre. Det er et aldeles konstituerende Punkt. Hvis det bare gjælder om at oprette Statsinstitutioner som mægler naar der bliver Streik, og det er frivillig, saa er det en uhyre liden Forføining og af liden Rækkevidde. Det kan være noksa gavnlig, og det er vist ikke nogen som egentlig
560 vil have principielt noget at indvende mod det, og der bliver kanske en arbejdsløs Politiker, som derved faar en Plads (Munterhed), saa jeg har ikke noget imod det. Det er en meget tam og uskyldig Forføining. Men hvis vi derimod gaar til tvungen Voldgift, saa er det en Forføining, som er mere omfattende. Hvis den gennemføres paa den Maade som det socialistiske Parti
565 vil, saa slaas den som sagt fuldstændig Streg over Kontraktfriheden i en Udstrækning som ingen aner. Det er dette som jeg gjerne vil dokumentere.

Med Hensyn til dette Spørgsmaal saa er der ogsaa henvist til Vidunderlandet Ny Zealand. Første Gang det kom frem saa var det et Medlem af den forrige
570 Regjering, som sagde det. Der blev henvist til, at man havde praktiseret Sagen paa Ny Zealand og saavidt man vidste med det bedste Resultat. Det er ikke mange Maaneder siden den nuværende Justitsminister henviste til Ny Zealand og sagde det samme, og han anbefalede Reformen. Nu har Arbeidersamfundene fremsat det. Der er nedsat en Komite. Formanden i den
575 Komite var tilstede og anbefalede det.

Nu vil man naturligvis sige: Ja, det er Økseskaftsnak at tale om Ny Zealand, og hvad har Ny Zealand med dette at gøre. Nei, om Forladelse, Sagen er bragt ind
580 under Henvisning til Ny Zealand ved flere Leiligheder. Det er det eneste Sted, hvor det praktisk har været anvendt, saa man har Ret til at reise det Spørgsmaal, hvad Erfaring har man paa Ny Zealand? Forholder det sig saa, at denne Institution virkelig har virket gavnlig? Jeg gjorde opmærksom paa, at Ny Zealand er i social Henseende, med Hensyn til social Nyordning, kanske det
585 Land, hvis Samfundsforholde skiller sig mest fra de gamle, som vi har hos os. I 1902 da havde man paa Ny Zealand en meget stor Streik, en Sjømandsstreik, som fik Tilslutning fra mange Hold, og som stanset ligesom al Virksomhed gennem lange Tider. Man kom over Streiken omsider, og det gik paa den Maade, at Arbeiderne, de Streikende, maatte give sig. Der var stor Misfornøielse
590 med det. Forsaavidt er den lov som kom bagefter fremkaldt ved den store Streik; men naar det er sagt gjentagne Gange i vort Storting, at Formaalet der egentlig var at afværge Streik, saa er det fuldstændig urigtig. Enhver som gaar gennem Sagens Historie vil se at det ikke holder Stik. Af den Mand, som senere hen har været Arbeidernes Repræsentant i Voldgiften blev det sagt, Arbeiderne vil ikke
595 under nogen Omstændighed opgive sin Ret til at holde Streik. Af den Mand som har været Leder for Arbeiderpartiet senere hen, Mr. Hill, blev der ogsaa ved samme Tid, da Spørgsmaalet blev reist om disse Ting, sagt, vi vil have en Ordning, hvorved Arbeiderne kan regjere Forholdene. Vi vil faa fastslaat Regler, hvorved Arbeiderne vil kunne bestemme Forholdene.

600

Jeg skal ikke gaa videre ind paa dette. Man fik da en Lov i 1895, som overalt i Verden blev anseet som et meget interessant socialistisk Forsøg, og den angav sig ogsaa at være et socialistisk Forsøg af selve Ophavsmændene. Den Lov er senere
bleven udvidet og forandret indtil 1905, da den kom i sin sidste Form. Jeg skal,
605 fordi det har en vis Betydning for Sagen, i korte Træk gjengive Indholdet af den Lov. Den gaar først ud paa, at hele Landet skal inddeles i 8 Kredse, hver Kreds faar sin Mægling snævnd, som først skal behandle alle Tvistigheder, som opstaar mellem Arbeidsgiver og Arbeider. I Tilfælde Mægling ikke fører til noget Resultat, saa skal den afgjøres med bindende Virkning af Voldgiftsdomstolen,
610 som bestaar af en Dommer som Formand, der er ligestillet med Høiesterets Medlemmer og har Gage som saadanne, efter sidste Bestemmelse skal der være en anseet Jurist, og der stilles samme Fordringer som til et Høiesteretsmedlem, og en Mand som vælges og anbefales af Arbeiderne, og en Mand som vælges og anbefales af Arbeidsgiverne. De udgør Domstolen. Hvilke Sager er det, som

skal ind der? Ethvert Spørgsmaal, som gjælder Forholdet mellem Fagforening eller Arbejderforening paa den ene Side og Arbejdsgiverforening eller enkel Arbejdsgiver paa den anden Side. Saades som Loven er nu, skal alle Spørgsmaal, som gjælder Tvistigheder mellem dem, komme ind for det første til Mægling og
620 eventuelt til Afgjørelse for Voldgiftsretten.

For at det skal staa klart for dem, som interesserer sig for Tingen, hvad det gjælder, vil jeg tillade mig at nævne, hvad der her forstaaes ved industriel Bedrift, i hvilken Betydning Ordet bruges. I Loven bruges Industri paa den ene Side, og
625 paa den anden Side Arbejder, Arbejderstand. "Industry is meaning: Any business, trade, manufacture, undertaking, colling or employment in which workers are employed". Oversat: Industri betyder: Hvilken som helst Forretning, Fabrik, Handelsværksted, Foretagende, Fag eller Beskæftigelse, hvori Arbejder og Arbejdsgiver er interesseret.

630 Hvem er Arbejder efter den Bestemmelse? Det staa i det følgende: "Workers are any person of any age of either sex, employed by any employer to do any skilled or unskilled manual or clerical work". Oversat: Arbejder er enhver Person af hvilken som helst Alder, og begge Kjøen, som er beskæftiget af nogen
635 Arbejdsgiver enten faglært eller ufaglært Arbejder enten ved Kropsarbejde eller Kontorarbejde.

Dette er Lovens Bestemmelser. Jeg skal senere tillade mig at komme tilbage til det. Hvad er det Loven kræver? Den enkelte Arbejder kommer ikke ind, men
640 Arbejderforeningen er industriel Forening og en Fællesforening for disse igjen paa den ene Side og Arbejdsgiverforeningen eller Arbejdsgiver paa den anden Side. For at danne Fagforening eller industriell Forening behøves bare 7 Medlemmer. Naar Voldgiftsretten giver sin Kjendelse, saa gjælder den for det første Medlemmerne af den Fagforening som har bragt Sagen ind, men den
645 gjælder ogsaa samtlige Arbejdere inden det samme Fag, og den gjælder hele det Distrikt, som den omfatter. Der er 8 Distrikter, og inden hvert Distrikt gjælder den, hvis den ikke bliver tilbagekaldt af selve Retten, indtil 3 Aar efter den Kjendelse, som er givet.

650 Det, som har fremkaldt Streikerne dernede, og det har vi mange Eksempler paa, er ikke bare Misfornøielse med selve Arbejdslønnen, med Stipulationen af Prisen, men det er ofte Arbejdstiden og forskellige andre Ting, sligt som vi ved altid kommer op, og navnlig har Arbejderne krævet, at Arbejdsgiverne ikke skal

655 tage nogen udenfor Fagforeningen. Alle de Ting er kommet frem. Nu har det i
mange Tilfælde gaaet saaledes for sig dernede, at der kan have været endel
Arbeidere, som ikke har havt noget Klagepunkt, fra hvem man ikke har hørt et
Ord. Men saa er der andre, som har været misfornøiet og som har ment, at det
ikke kunde skade at faa noget frem. De har saa dannet en Arbejderforening, der
660 skal bare 7 Medlemmer til. Efter den Lov, som gjælder i Ny Zealand, maa en af
dem være beskæftiget i Arbeide hos den Arbeidsgiver, som det da, kommer til at
gjælde.

Lad os tænke os Sammenligning og denne Lov anvendt hos os. Der findes da
665 ikke nogen Fabrik, hvor der ikke kan dannes en Fagforening, det er klart. Er der
en Handelsforening med 7 Arbeidere, saa kan de danne en saadan Fagforening,
men der behøves bare at være 1 eller 2 Medlemmer af dem. De kan gaa hen til
Naboens Forretning og faa med 7 Medlemmer, saa er de en Fagforening, saa
gjør de Klager. De siger: Vi vil have Mindsteløn, vi vil have 8 Timers
670 Arbeidsdag, vi vil have særskilte Bestemmelser om Ferie og fremfor alle Ting, vi
vil ikke at nogen skal have Ret til at have Arbeidere som ikke er Medlemmer af
vor Fagforening, saa kan det der komme ind for Domstolene, og det beror da
paa Rettens Afgjørelse. Naar man gaar gennem de Sager, som har været
behandlet der, er de af en Beskaffenhed, som vil vække noksaa megen
675 Forandring.

Blandt de store Streiker var ogsaa en Slagterstreik. Samtidig med Slagterne
streikede ogsaa Saueklipperne. Ved Slagterstreiken blev forlangt af
Faareslagterne, - her hvor der slagtes saa mange Faar er det en stor Historie, som
680 man ikke har Sidestykke til - og ligeledes af dem som klipper, Kr. 60 i ugentlig
Løn og saa alting frit, frit Logi osv., og det er en noksaa pen Indtægt, og saa
forlangtes der 54 Timers maksimum Arbeidsuge. Det blev slaaet ned af
Voldgiftsretten, jeg tror, de fik Kr. 40 om Ugen og fri Kost og saa blev det sat op
til 56 Timer.

685 Hamparbejderne - det var en anden Streik - hvoraf flere var ganske unge Folk,
unge Kvinder, de forlangte 12 Sh. Dagen, de fik indrømmet 10 Sh. - ca. 8 a 9
Kroner. Det er noksaa pent det ogsaa. De fik 8 Timers Arbeidsdag indrømmet.
Saa har det været et stort Spørgsmaal om disse, som er Undermaalsmænd, de
690 som ikke duer til Arbeidet, skal de ogsaa have samme Løn? Ja, det maa man
finde sig i, hvis man ikke skeier dem ud, og det gjør man nødig, for da kommer
man op i store Vanskeligheder, og man maa have specielt Samtykke af

Voldgiftsretten og Mægling ogsaa for at kunne gjøre nogen Forandring. Hele
695 Ordningen gaar ud paa det Forsøg at socialisere, hvad man kalder
Arbejdsordningen og slaar en Streg over den private Kontraktfrihed og lægge det
ind under Samfundet.

Jeg gad vide, hvad vore Forretningsmænd her vilde sige, om de var udsat for det?
700 Men det vil man ikke bryde sig om, det er naturligvis bare Kapitalisterne og
Storfolket, det er "Sundt'en" og hvad de heder, det kommer at gaa ud over. Jeg
gad vide, hvad Bønderne oppe i Aarstad vilde sige, hvis de fik en lignende
Ordning, og Tjenestegutterne der - de har ialmindelighed Alderen til at kunne
gjøre det - slog sig sammen og vilde have 8 Timers Arbejdsdag, saa og saa lange
705 Ferier og andet mere, og de ikke kunde faa de Arbejdere de vilde have. Jeg gad
vide, hvad Notebrugerne udover Kysten - de fleste Notebrugere har mere end
7 Folk - vilde sige, om de skulde komme ind under en saadan Lov. Alt dette,
som de har været vant til ved Siden af at eie noget at kunne slutte Aftaler med
frie Mænd, det skulde tages fuldstændig væk, og lægges ind under aldeles
710 vilkaarlige Afgjørelser fra Samfundets Side. Gad vide, hvad de vilde synes?

Jeg har givet saa udførlige Oplysninger, fordi jeg vil bede Dem lægge Mærke til,
at Modsætningerne mellem disse Programmer ser lidt anderledes ud, end der
paastaas. Paa Arbejderprogrammet er en Tilføielse, som jeg tidligere ikke har
715 omhandlet: Tvungen Mægling og Voldgift i Arbejdstvistigheder i Forbindelse
med Beskyttelse af Foreningsretten. Gad vide om ikke sidste Led spiller lidt hen
paa den Ønskeordning, som de har i Ny Zealand. Gad vide, om ikke Alfelandet
har staaet for dem og forespeilet dem visse Ting? Gad vide, om ikke Ønsket om
at komme hen under Regnbuens lykkevinkende Tegn har bedaaret dem. Det
720 har været Ønsket om, at Fagforeningsordningen efter dette System kan komme i
Virksomhed, som har været bestemmende.

Jeg har dvælet ved disse to Ting for at vise, hvorledes disse Programmer, som her
sættes frem kan være vildledende, hvis de vedtages af Vælgerne og kræves
725 gennemført, hvorledes de kan føre til Forhold, som aldeles vil omstyrte vor
Historie, alt hvad vi gennem Historien faktisk har, hele vor Eiendom, hele vort
Arbejde, alt det som gjælder Mand og Mand imellem. Og det skal ikke lykkes
efter det her bare at slaar det hen og sige som Statsministeren sagde forleden paa
et Møde: Dette her er bare Barnesnak, som man opvarter Børn med! Er der
730 nogen, som har moret sig med Børnene, saa er det sandelig de andre, og ikke vi
som anvender Kritik. For vi er berettiget til at anvende Kritik over Ting, som

kommer frem fra ansvarlige Mænd i Kongens Raad. (Bifald).

735 Der er gaaet 9 Aar siden man under Valgforberedelserne satte op Program om
Folkeforsikring. Det var da fremlagt fra en Komite, det var aldeles ferskt, og jeg
tror ikke, at det engang var trykt. Det blev vedtaget af Venstremødet uden
videre, og de Mænd, som sagde, vi vil virkelig se paa dette, det er en
vidtrækkende Forføining, de blev formelig lagt for Had. Det var akkurat, som
740 man vilde sige, at de vilde sætte Kniven i det, som er Folkets kjæreste Ønske, de
er reaktionære i rent udpræget Forstand. Hvorledes er det gaaet? Nu er 9 Aar
forløbet, og det er ikke lang Tid siden, at der var en Meddelelse fra den Komite,
som har Spørgsmaalet under Behandling. Det var omtrent som der staar i
Solveigs Sang. De var ikke færdig nu, de bliver ikke færdig iaar, og Gud ved, om
745 de bliver færdig under hele Sessionen. Det er en god Ting, at Sagen bliver
undersøgt. Men naar man ser den i Forbindelse med, hvad der blev sagt for 9
Aar siden, er der en skrigende Modsætning. Det mangler jo ikke paa, at hvis den
Komite, som nu sidder, er uvillig til at gjøre det fornødne, saa kan man faa Ret
over den. Det var netop en af de Ting, som blev sat frem som Anke under
750 Ministerforandringen, at man ikke var sikker paa i hvilke Hænder
Folkeforsikringen kom. Nu har man faaet Forandringen. Hvis disse Tjenere er
unyttige, hvorfor ikke afskedige dem? Regjeringen vilde ikke have den ringeste
Betænkning ved at gribe til Kniven. Jeg tror Tingen ligger i, at der kræves
Undersøgelse. Det er en for stor Sag til at komme frem uforberedt.
755 Undersøgelserne er neppe tilende, der kan endnu komme fram nogen smaa
Historier om det.

Jeg skal forsøge at korte Foredraget, saa meget som jeg kan. De maa undskylde,
at det er blevet saa langt, men jeg har endnu et Par Ord, som jeg gjerne vilde
760 have sagt. Under hele den Ophidselse, som foregaar her hos os i social Retning,
hører man ofte disse sterke Udtalelser om Kapitalen. Jeg skal ikke gaa ind paa de
Studier, som Teoretikerne har gjort med Hensyn til Kapitalen og dens
Oprindelse, jeg skal tage det rent praktisk, og da ved Folk nogenlunde hvad
Kapital og Penge er. Jeg tænker saa ofte, hvis vi nu opnaaede dette, at Kapitalen
765 gik væk, da var vi vel kommet i en Lyksalighed? Saaledes som Forholdene er i
vort Land, vilde der sandelig ikke gaa mange Maaneder, førend Landet kom
tilbage til Spitsbergentilstanden. Ja, det tror jeg virkelig. Fisken vilde faa gaa i
Sjøen, og de Dyr, som kunde nære sig paa Landjorden, de vilde gaa der. Jeg tror
ikke det arbeidende Samfund med det økonomiske Udbytte for Arbeide og
770 Drift, som vi nu har, vilde kunne holdes oppe. Jeg synes, det er saa klart, som at

2 og 2 er 4. Det er det ene; men saa er der en anden Ting. Hvem er det som egentlig er Kapitalister i vort Land? Hvem er det, som egentlig sidder inde med Kapitalen? Der raader en stor Misforstaaelse inden mange Kredse angaaende disse Ting, en Misforstaaelse, som jeg tror, det er i Sagens Interesse, at man fjerner,

Man regner hele Norges Nationalformue, det vil sige Indbegrebet af alt, hvad der eies, til omtrent 3 Milliarder, 3 Tusen Millioner Kroner. Af de 3 Milliarder er der i vore Sparebanker og vore Privatbanker efter den sidste Statistik omtrent 770 Millioner, deraf omtrent 400 Millioner i Sparebankerne og 300 Millioner i Privatbankerne - saa omtrent med runde Tal. Hvem er det, som eier disse Penge? Ja, for Privatbankernes Vedkommende, viser Statistiken det ikke, men for Sparebankerne. Der er netop udkommet en ny Statistik, som viser det der over det hele Land. De 400 Millioner, som Sparebankerne eier, de eies i Virkeligheden af 868,000 Indskydere. Ja, vil man sige, det er naturligvis nogen Tal, som skal lede os paa Vildspor, det er naturligvis de rige som eier de store Summer, og Smaafolkene eier ikke noget. Nei, om Forladelse, det forholder sig ikke saa. Af de 868,000 Indskydere, er det 690,000 som eier de smaa Beløb under Kr. 500 til et samlet Beløb af omkring 60 Millioner, og der er bare 180,000, som eier de større Beløb. Jeg tror, det kan være nyttig af og til at tænke paa det der.

Der gives ikke noget Samfund i Verden, hvor Jorden er fordelt paa saa mange Hænder som i Norge. Der gives ikke noget Samfund i Verden, hvor den Kapital, som udlaanes indenlands og som Bankerne forvalter, er fordelt paa saa mange Hænder som hos os. Det er nogen faa Uger siden, at den forhenværende engelske Statsminister Roseberry holdt et Foredrag oppe i Skotland i Anledning af en Banks Indvielse, hvor han gjorde Skotterne opmærksom paa og henviste til Norges Eksempel, idet han støttede sig til den internationale Statistik, der staar Norge som No. 1 som besparende Nation. Det var netop paa Grundlag af den samme Statistik, som jeg her nævnte, og han bad Skotterne, at de skulde søge at efterligne det. At føre Krig mod Kapitalen paa den Maade, som det gjøres af saa mange, er altsaa den rene Vildelse; det er at bede Folk føre Krig mod sig selv. Den, som er lidt kjendt og ikke bare stuelærd, og som snakker med nogen Forstaaelse kan let beregne, at der er en Mængde, som dels faar et Underhold ved Forrentning af den Kapital og dels faar et Tilskud, som gjør, at deres Arbeidsfortjeneste øges. Jeg tror, at man kan sige, at i intet Land i Europa gives der gennemgaaende saa høie Renter som hos os. De store Banker i England f.

Eks. de betaler til Aktionærerne 16, 18, 20 pct. Der faar Bankerne sine Penge i Almindelighed meget billig for en stor Del til Foliorente. Dette er Kjendsgjerninger, som Folk under deres Ophidselse og deres Snak om disse Ting enten ikke ved, enten glemmer selv, eller ikke har Sandhedskjærlighed nok til at
815 gjøre opmærksom paa.

Der er ogsaa en Ting til, som jeg her vil sige. Man bruger et Stikord, hvis Rækkevidde og Indhold man ikke rigtig forstaar, et almindelig Stikord under Diskussionen, det er dette med Overklasse og Underklasse, og Grænselinjen
820 mellem Overklasse og Underklasse den sætter man netop der, hvor man selv staar, høit oppe somme og lavt nede somme, aldeles vilkaarlig, det er en objektiv Ting, men det beror paa, hvor man selv er. Det der, at se Spørgsmaalet aldeles ud fra et Punkt, som man selv bestemmer, det er, mine Damer og Herrer, et aandelig Husmandsvæsen, som vi skulde forvise fra vort Land. (Bifald).

825 Jeg mener det, at det er en af de største Ting i et frit fremadskridende og civiliseret Samfund dette, at der er Vei for Dygtigheden, for det personlige Initiativ nederst nede i Samfundets Huse og til øverst oppe, og da er det uundgaaelig, at mange af dem, som kanske er født til Underklassen, kommer op
830 der, hvor der er Overklasse, og bliver Overklasse, og jeg troede, vi maatte vænne os til her, som de gjør i de mest fremtrædende Samfund, at dømme Manden efter det, som han er, og ikke efter det, som han kommer fra. Vi tager Hatten af for ham, at han har personlig Uafhængighed, Dannelse, Frigjorthed, og at han er en Verdensborger som kan gaa frem med løftet Pande. Jeg tænker saa ofte paa et
835 Billede, som kommer for mig. Der er to unge Gutter, som lever ude i en mørk Gade under trange Kaar. De er Skolekamerater og Legekamerater. Lykken falder forskjellig. Den ene gaar der og forklumrer sig, gaar der og bliver ikke til noget, det er knapt nok at han har Tiltag til at vaske sig og holde sig ren. Den anden drives af Æventyrlysten ud i Verden, og han bryder sig en Bane, og han har
840 Lykken med sig, som det altid gaar den modige og sterke, og kommer tilsidst tilbage igjen og kommer hjem i Gaden lys, kjæk og glad med frisk Glød over sit Ansigt og lysende Øine. Han kommer ind og spreder blinkende Guld i Moders Stue af det, han har fortjent ude i Verden. En Dag træffer han sin gamle Kamerat. Denne ser paa ham. Han har baade Uhrkjæde og fine Klæder og ser ud
845 som en Stormand. Kameraten siger: Du er blevet Overklassemand du! Han svarer: Ja, det er jeg og det er min Personligheds første og sidste og evige Ret. (Sterkt Bifald).

850

Kilde

Konow, Wollert: Fire foredrag holdt i Bergen 1909. Bergen 1909, s.23-43.

855

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/vor-okonomiske-og-sociale-politik>

860

865

870

875

880

885